

Юридичні науки

УДК 343.9

Горлова Олександра Юріївна

студентка

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Горлова Александра Юрьевна

студентка

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Gorlova Alexandra

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

Науковий керівник:

Гальцова Олена Володимирівна

кандидат юридичних наук,

асистент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

**ОСОБИСТІТЬ ТА ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ СЕРІЙНОГО
ВБИВЦІ
ЛИЧНОСТЬ И ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ ПОРТРЕТ СЕРИЙНОГО
УБИЙЦЫ
PERSONALITY AND PSYCHOLOGICAL PORTRAIT OF SERIAL
KILLER**

Анотація. У статті досліджується поняття особистості серійного вбивці. Проводиться розмежування понять «особистість серійного вбивці» і «портрет серійного вбивці». Також розглядаються особливості складання та використання психологічного портрета злочинця при розслідуванні серійних вбивць. Аналізується класифікація

серійних вбивць за критерієм спрямованості мотивації і критерієм організованості.

Ключові слова: серійний вбивця, особистість серійного вбивці, психологічний портрет серійного вбивці.

Анотація. В статті досліджується поняття личности серійного убийцы. Проводится разграничение понятий «личность серійного убийцы» и «портрет серійного убийцы». Также рассматриваются особенности составления и использования психологического портрета преступника при расследовании серійных убийц. Анализируется классификация серійных убийц за критерием направленности мотивации и критерием организованности.

Ключевые слова: серійный убийца, личность серійного убийцы, психологический портрет серійного убийцы.

Summary. The article is devoted to the concept of the identity of a serial murderer. Authors examine the differences between the concept of "the identity of a serial killer" and the concept of a "portrait of a serial killer". The article examines the peculiarities of making and using a psychological portrait of the criminal in the investigation of serial murders. The classification of serial killers according to the criterion of motivation and organization of a serial killer is analyzed.

Key words: serial killer, identity of a serial killer, psychological portrait of a serial killer.

Феномен серійних вбивств завжди цікавив криміналістів, кримінологів, психологів, психіатрів, тощо. Не дивно, адже серійні вбивства є найбільш жорстокі, особливо небезпечні та резонансні злочини. Відомим фактом є те, що люди, які для оточуючих ззовні є абсолютно

нормальними та адекватними, але вчиняють жорстоке та нічим не мотивоване вбивство [1].

За часів СРСР вчинення таких злочинів замовчувалося, тому терміни «серія» та «серійність» з'явилися вперше в США в 70–80 роках ХХ сторіччя. Серійність вбивств розуміється ученими як вчинення тим самим злочинцем або однією злочинною групою двох і більше однотипних або однорідних вбивств на конкретній території і протягом деякого часу, які пов'язані спільним мотивом [2, с. 67].

Актуальність дослідження даного питання полягає у тому, що при розслідуванні злочинів з прихованою мотивацією є випадки коли відсутні відомості про осіб, які вчинили злочин. Відсутність такої інформації в слідчій діяльності дозволяє компенсувати психологічний аналіз злочину та особи, яка його вчинила. Тому виявлення вказаних психологічних особливостей нерідко відіграє вирішальне значення. Саме дослідження особистості та психологічного портрета серійного вбивці й дозволяє покласти в основу криміналістичних версій і напрямів розслідування та ефективного розшуку таких осіб.

Особистість є категорія, яку розглядають багато фахівців. Насамперед в психології, проте поняття «особистість злочинця» не має суто психологічний характер, воно містить також особливості кримінологічного і криміналістичного характеру. Отже особистість злочинця визначають як сукупність соціально-психологічних властивостей і якостей людини, що є причинами і умовами вчинення злочинів. В цілому особистість злочинця можна охарактеризувати як своєрідну модель, соціальний і психологічний портрет, який наділений специфічними рисами [3, с. 153]. Найчастіше виділяють такі складові кримінологічної структури особистості злочинця: соціально-демографічні, морально-психологічні, соціально-рольові, кримінально-правові ознаки [4, с. 87].

У суспільстві існує стереотип згідно якого особа, яка вчинила вбивство, відрізняється аморальними нахилами, цинічною та зухвалою поведінкою у побуті, захопленням алкоголем, або, навіть, наркотичними засобами. Жертви вбивць також часто характеризуються негативно, іноді вони своїми діями навіть провокують злочин. Але така характеристика, на думку учених, відноситься у переважній більшості простим вбивствам, а не серійним.

Учені, які досліджували дану важливу проблему пропонують розрізняти поняття «особистість серійного вбивці» і «портрет серійного вбивці». Під особистістю серійного вбивці ними розуміється сукупність негативних соціальних і соціально значущих властивостей і якостей людини, а портрет серійного вбивці це – цілісна сукупність характеристик, яка включає в себе: психологічний портрет, кримінологічну і криміналістичну характеристики [5, с. 183].

Поняття психологічний портрет (психологічне портретування, психологічне профілювання) вперше з'явилося у 1974 р., коли поліція штату Монтана звернулася до ФБР за допомогою у встановленні виконавця вбивства 7-літньої дівчинки. Сам психологічний портрет вперше був складений Д. Брасселом у 1957 р. за матеріалами справи Матескі - „божевільний бомбист”. За радянських часів спроба створення психологічного портрету вперше реалізована у кримінальних справах Михасевича, який здійснив 33 вбивства, та Чикатило (53 вбивства) [6, с. 218].

Психологічний портрет носить умовний характер, так як відображає не тільки психологію людини і може містити в собі такі ознаки: стать; раса (а іноді і національна приналежність); вік; загальна характеристика особистості і переважна мотивація злочинів; рівень освіти, професійна кваліфікація, інтелект, рід занять; індивідуальні ознаки особистості (звички, хобі, схильності, навички і т. д.); район місця проживання; район

місця роботи (служби навчання); соціально-економічний рівень; особливості походження (батьківської сім'ї) і особистої історії життя; сімейний стан, стабільність сімейного життя, наявність дітей; ставлення до окремих видів; наявність психічної чи іншої патології; поведінка до, в момент і після вчинення злочину; наявність аналогічного та іншого злочинного досвіду і вірогідність рецидиву та ін. [7, с. 300].

Особливість психологічного портрету полягає в тому, що він складається на основі матеріалів кримінальних та оперативних справ, тобто він містить ознаки ймовірного невідомого злочинця. Кримінологічна характеристика являє собою сукупність, систему рис, яких властивостей, які характеризують особу, яка вчинила злочин.

Julie B. Wiest в своїй книзі «Creating cultural monsters: serial Murder in America» (Створення культурних монстрів: серійне вбивство в Америці) аналізує біографію 15 серійних убивць. На підставі цього можна скласти усереднений портрет зарубіжного серійного вбивці згідно вказаних вище критеріїв. Серійний вбивця - це чоловік білої раси, старше 30 років із середнім або високим рівнем інтелекту, який має постійне місце роботи або бізнес, неодружений або розлучений, не служив в армії і не проявляє інтерес до служби в правоохоронних органах. Даний портрет притаманний серійним вбивцям зарубіжних країн, проте істотної різниці між ними та вітчизняними серійними вбивцями майже не встановлено.

Щодо серійних вбивць-жінок, їх відмінними ознаками є механізм вчинення вбивств і мотив. Аналіз дає можливість побудувати узагальнений портрет серійного вбивці-жінки: жінка, яка перебуває або перебувала в шлюбі, має дітей; частіше за все обирає такий спосіб вчинення вбивств як отруєння, злочин вчиняється з корисливих мотивів; практично завжди жертвами отруєння стають члени сім'ї, діти, коханці і люди з безпосереднього кола спілкування.

Серійні вбивці-жінки у 52% випадках вчиняють вбивства за допомогою отруєння, оскільки цей спосіб вчинення злочину виступає у тісному взаємозв'язку з мотивом, в 48% випадках це корисливий мотив - одержання страхових виплат, усунення спадкоємців, приватне збагачення. В такому випадку смерть жертв, на їх думку, не повинна викликати підозр і зайвої уваги, а симптоми отруєння отрутою схожі з симптомами звичайного харчового отруєння [5, с. 188].

Немає жодної обґрунтованої теорії, яка б свідчила про наявність взаємозв'язку між професією і злочинною поведінкою, властивою серійним вбивцям. Насправді, такі злочинці зазвичай зустрічаються там, де їх найменше очікують зустріти, тому вони і є одними з найнебезпечніших. Наприклад, велика кількість «серійних вбивць» є лікарями. Провину цих людей надзвичайно складно довести, так як у них є доступ до складних і слабо розпізнаваних отрут, а також вони є дипломованими фахівцями, які володіють анатомічними знаннями. Жертвами серійних вбивць з медичною освітою нерідко стають їх пацієнти. Мотивом може служити особисте збагачення і так зване вбивство з милосердя тяжкохворої людини. Найвідомішими лікарями - серійними вбивцями є Гарольд Шипман (Англія), Джон Бодкін Адамс (Англія), Дональ Харві (США) і ін.

Нажаль, серед працівників поліції також нерідко, зустрічаються «серійні вбивці». Провину, так званих «перевертнів в погонах» важко довести, оскільки ці люди, мають навички, в галузі криміналістики та здатні приховати сліди злочину, а так само мають доступ до матеріалів кримінальної справи практично на всіх його стадіях. Здебільшого, поліцейські - серійні вбивці керуються сексуальними або корисливими мотивами. Найбільш яскравими прикладами є серійні вбивці Сергій Ткач і Михайло Попков [8, с. 42].

Щодо психологічної особливості мотиваційної сфери особистості серійних вбивць, то тут можна зазначити, що часто вбивця, здійснюючи

злочин, вважає, що робить це на благо когось або чогось або (всього людства, Ісуса Христа, суспільства і так далі). У багатьох випадках з іншими злочинцями істотну роль грає їх оточення - родичі або близькі люди. Більшість майбутніх маніяків ростуть в неблагополучних сім'ях. Стосовно них були різні знущання, які і призводять до травмування його психіки та порушення «моральної парадигми». Причому першими жертвами практично половини серійних вбивць були тварини. Є випадки, коли злочинці зростають в зовнішньо успішних і благополучних сім'ях, коли батьки приділяють увагу фізичному та розумовому розвитку дитини, але при цьому забувають про емоційну сферу дитини. Злочинці можуть мати дружину і дітей, причому найчастіше жертви їх злочинів є однакового віку з дітьми злочинців [9, с. 98].

За критерієм спрямованості мотивації серійних вбивць [10, с. 202], їх класифікують на:

- *вбивці-візіонери* (здійснюють вбивства під впливом ілюзій і галюцинацій, наприклад, Д. Берковец);
- *вбивці-місіонери* (вчиняють вбивства людей з групи ризику (повій, наркоманів, гомосексуалістів), а також за расовими або національними ознаками, позбавляючи, на їхню думку, суспільство від «бруду». Представниками серійних вбивць даної групи є Маурі Той Тревис, Фокін Віктор, Джумангалієв Микола Есполович «Джума», Дамер Джефферіс, серед вітчизняних С. Ряховский);
- *вбивці-гедоністи* (вбивають, тому що їм подобається вбивати. У представників цієї групи форма соціопатії переважно характеризується егоцентричністю, котра має вираження в тому, що особа визнає нормальним задоволення своїх потреб навіть таким чином - шляхом позбавлення іншої людини життя). Це такі серійні вбивці як Адольфо «де Джізус» Констанцо, Берковіц Девід «Син

Сема» або «Вбивця 44-го калібру», Джозеф Д. Болл «Людина-алігатор», Олбрайт Чарльз, а серед вітчизняних Г. Міхасевич)

- *вбивці-мисливці* (вбивають задля того аби відчутти свою перевагу над безпорадною жертвою, вони прагнуть компенсувати цим відчуття своєї нікчемності і марності). Наприклад, Берделла Роберт, Гонолульський душитель, Теодор Джон Качинський «Унабомбер», Сергій Олександрович Головкін «Фішер» або «Удав») [11, с.180].

Кептене М. П. виокремлює ще такі види серійних вбивць як: серійні вбивці, що вчиняють злочин на сексуальному ґрунті для задоволення патологічних сексуальних потреб. Вбивство при цьому спрямовано на отримання статевого задоволення. (Убивцями цієї групи є Альберто де Сальво «Бостонський душитель», Банді Теодор «Нейлоновий вбивця», Едвард Теодор Гейн, Джон Вейн Гейсі «Вбивця клоун». Характерним для серійних вбивць даної категорії є те, що у певний період свого розвитку (у пубертатному періоді, у дитинстві або в юнацтві) вони зазнали травм сексуального характеру (фізичних або моральних).

Серійні вбивці, що вчиняються з мотивів помсти або заміщення. При вчиненні таких злочинів серійний вбивця переносить джерело психічних страждань на своїх жертв, намагаючись тим самим їх позбутися. Характерним для представників зазначеної групи вбивць є те, що завданням болі, мучення і смерті жертві вони намагаються помститися тій особі, яка в минулому спричинила їм травму (фізичну або психічну) – це і представляє собою заміщення. Причиною такого прагнення в дорослому віці стає спричинена в дитинстві травма, за яку особа не змогла помститися внаслідок суб'єктивних або об'єктивних факторів. До таких представників серійних вбивць даної групи є Ейлін Уорнос (Ейлін Керолл Пітман), Педро Алонсо Лопес «Монстр Анд», Ноє Мері, Лауденберг Адольф Теодор, Генрі Лі Люкас [12, с. 189].

Існує також класифікація серійних вбивць за критерієм організованості, що на сьогодні є найбільш визнаною. Організовані вбивці як правило мають високий рівень інтелекту, вони заздалегідь обирають жертву, планують злочин, прораховують можливі варіанти розвитку подій. Зазвичай здійснюють приховання жертви в іншому від місця скоєння злочину, або навіть мають певні знання в галузі кримінології та судової медицини, які використовують для приховання слідів вчинення злочину. Для них характерне домінування інтелектуальної складової над емоційною.

Дезорганізовані вбивці ж мають низький або середній рівень інтелекту. Вони зазвичай не планують злочин, довго не обирають жертву, а вчиняють злочин, коли виникає така можливість. Для них характерна імпульсивність та домінування емоційної складової над інтелектуальною.

Щодо організованого типу вбивць, то також доцільно буде зазначити, що вони часто мають повноцінне соціальне життя, сім'ю, дітей і вважаються оточуючими нездатними на скоєння таких злочинів. Дезорганізовані ж, навпаки, характеризуються оточуючими скоріш негативно, вони ведуть потаємний спосіб життя, мають мало друзів, складно йдуть на контакт.

Література

1. Психологический портрет личности серийного убийцы [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.serialkillers.ru/materials/psixologicheskij-portret-lichnosti-serijnogoubijczy.htm>.
2. Бояров В. І. Деякі питання криміналістичного забезпечення розслідування серійних убивств, вчинених на сексуальному ґрунті / В. І. Бояров // Вісник прокуратури. – 2001. – № 4. – С. 66–70.

3. Кудрявцев В.Н., Эминов В.Е. Криминология: Учебник. – М. : Норма, 2009. – С. 153.
4. Голіна В.В., Головкін Б.М. Кримінологія: Підручник. – Х. : Право, 2014. – С. 87–93.
5. Протасевич А. А. Особенности личности преступника в контексте криминалистической характеристики серийных убийств / А. А. Протасевич, Л. В. Телешева // Сибирские уголовно-процессуальные чтения: сб. науч. тр. / БГУЭП. - Иркутск, 2015. - Вып. 2(8). - С. 181-192.
6. Пальваль Є. А. Психолого-криміналістичний аналіз огляду місця події / Є. А. Пальваль // Право і безпека. – 2004. – № 3’4. – С. 218.
7. Богомолова С., Образцов В. «Психологический профиль» на службе полиции США / Записки криминалистов. М., 1994. Вып. 4. С. 292–305.
8. Меднов М.Р. Криминологическая характеристика серийных убийств, проблемы и перспективы развития / Отеч. юриспруденция. – 2016. - № 12. - С. 40-43.
9. Буткова Т.А. Психологические особенности мотивационной сферы личности серийного сексуального убийцы / Т.А. Буткова // Философия права. 2016. №2 (75) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/psihologicheskie-osobennosti-motivatsionnoy-sfery-lichnosti-seriynogo-seksualnogo-ubiytsy> (дата обращения: 13.06.2018).
10. Шехтер Х., Эверит Д. Энциклопедия серийных убийств. М. : КРОН-ПРЕСС, 1998.
11. Хоменков Р. О. Классификация серийных убийц: синтез результатов / Р.О. Хоменков, Р.Л. Ахмедшин // Вестн. Том. гос. ун-та. - 2016. - № 410. - С. 179-183.

- 12.Кептене М. П. Поняття та криміналістична класифікація серійних вбивств / М. П. Кептене // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2013. – №6. – С. 187–191.